

Riuttala

Maatiansen vuosittain valitsevat perinnemaisemat ovat ilahduttavasti olleet erilaisia ja myös sijainneet eri puolilla maata. Mutta Pohjois-Savon kohdalla on ollut eräänlainen aukko. Eipä ole enää.

TEKSTI: AUNE KÄMÄRÄINEN KUVAT: RAUNI AHOLA

RIUTTALAN TALONPOIKAISMUSEO Karttulassa on hieno esimerkki pohjoissavolaisesta maatalousympäristöstä ja -kulttuurista sellaisena kuin se oli vielä sata vuotta sitten. Vierailija siirtyy siellä kuin toiseen aikakauteen. Mielen täyttää ihmetys ja uteliaisuus. Näin elettiin ennen!

Riuttala sijaitsee Karttulassa noin 45 kilometriä Kuopiosta länteen. Kuntaliitoksen seurauksena Karttula kuuluu nykyisin Kuopioon. Paikka on ollut asuttu ja viljelty kauan. Ensimmäinen kirjallinen tieto Riuttalasta on vuodelta 1657, jolloin talo näkyy Pietari Brahen hallinnoiman Kajaanin vapaa-

herrakunnan kartalla. Tilaa on toki asuttu ainakin 1400-luvulta lähtien.

Riuttalan ensimmäinen nimeltä tunnettu isäntä oli Tuomas Paavonpoika Maaranen. Tila säilyi pitkään saman suvun hallinnassa siirtyen isältä pojalle. Vävyyn kautta talon isäntäväeksi tulivat Ikäheimot 1700-luvulla. Heidän omistuksessaan tila oli 1970-luvulle asti.

Elämää omavaraistaloudessa

Syrjäisen sijainnin takia – Riuttala oli ”yksinäistalo” eli kylän ainoa – elettiin eristyneinä, kun tieyhteydetkin olivat huonot. Piti olla omavaraisia. ”Ulkopuolelta tar-

Riuttalan talonpoikaimuseo perustettiin vuonna 1975 esimerkiksi vanhasta savolaisesta maatilasta. Omavaraistalouteen pohjautuva tila oli saman suvun omistuksessa 1600-luvulta 1970-luvulle. Rakennuksia on yli 20 ja niissä on runsaasti alkuperäisiä esineitä. Riuttala valittiin edustamaan suomalaista maaseudun elämänmuotoa vuoden 1900 Pariisin maailmannäyttelyyn.

Riuttalan tilan päärakennus eli pihakartano on vuodelta 1852. Se on Savossa tyypillinen, hirsistä salvottu paritu-parakennus. Kahden tuvan välissä on ulkoeteinen eli visti, porstua, ruokahuone ja kamari. Asuintupa eli miestupa on talon arkielämän keskipiste. Suuri uuni antoi lämpöä, ja siinä paistettiin leivät. Tuvassa oli miesten työkaluja kuten höyläpenkki ja sorvi. Tuvan ”karsinapuolella” teki naisväki töitään. Tuvassa työskenteli myös suutari tehdessään jalkineita talon väelle.

vitsi tuoda vain suolaa ja Jumalan sanaa”. Leipäviljaa, kuten pitkäkortista maataisruista, viljeltiin, korjattiin, puitiin ja jauhettiin tilalla. Tärkeää ravintoa olivat viereisestä Riuttasjärvestä pyydystetyt kalat. Niitä pyydettiin nuotalla, jonka vetäminen vaati ison porukan.

Karja oli huomattavan suuri. Itäsuomalaista rotua pidettiin yllä. Lopulta tilalla oli oma meijerikin. Voita kirnuttiin myyntiin. 1800-luvulla, kun karjataloutta ruvettiin arvostamaan ja kehittämään, oli Riuttalan karja komea ja kuulu. Vuonna 1815 talossa oli 25 lehmää, kahdeksan hiehoa ja härkä, kaksi hevosta ja varsa, 11 lammasta ja kuusi sikaa.

Suojelusäätiö pelasti tilan

1960-luvulla alkoi maaseudun suuri murros. Riuttalan rakennuskanta käsitti suuren määrän rakennuksia ja monet niistä kaipasivat korjausta. Silloinen isäntä ajatteli myydä tilan. Kuopion museo oli kiinnostunut huomiota tähän ainutlaatuiseseen kokonaisuuteen ja dokumentoinutkin sitä. Muuan kanadalainen matkailija oli Riuttalasta niin vaikuttunut, että kehotti Kuopion museota hankkimaan tilan museoksi ennen kuin olisi liian myöhäistä.

Koottiin edustajisto pohtimaan Riuttalan tilan- netta ja päädyttiin perustamaan Riuttalan talonpoikaskulttuurin suojelusäätiö. Tarkoituksena oli säilyttää tämä vanha kulttuurikohde tuleville polville ja suunnitella sille käyttöä, josta olisi myös tuloa, sillä rakennusryhmän ylläpito on kallista. Näin kaukana teistä ja rintamaista sijaitseva kohde ei pärjäisi pelkkänä museona. Suunniteltiin ”elävää museota”, jolla olisi toimintaa koko kesän.

Riuttalalla on ollut parempia ja heikompia aikoja, mutta pääasiassa se on pystynyt täyttämään tehtäväänsä läpi vuosikymmenten tähän päivään asti. Tietoja

Riuttalan vaiheista antoivat sen edustajiston puheenjohtajana toiminut paikallinen, nyt eläkkeellä oleva rehtori Lauri Reinikainen ja Riuttala-säätiön sihteeri Rauni Ahola. Myös Karttulasta kotoisin oleva taidemaalari Maria Pulkkinen antoi arvokkaita tietoja ja valokuvia.

Rakennuskokonaisuus vailla vertaa

Riuttalan ensimmäisenä asuintalona lienee ollut savupirtti. Ajan mittaan rakennuksia laajennettiin ja niitä rakennettiin tarpeen mukaan lisää. Jokainen toiminta tarvitsi oman tilansa. Väen lisääntyessä lisättiin kamareita, eläinten lisääntyessä karjan tiloja. Perheet olivat suuria. Monta sukupolvea asui saman katon alla. Isäntäväen lisäksi talossa oli palveluskuntaa, syytinkiläisiä, huutolaisia ja loisia.

Tilaan kuului vuokraviljelijöitä eli torppareita, mäkitupalaisia ja muita. Monet käsityöläiset (suutarit, kehrääjät, muurarit), jotka asuivat talon mailla, tulivat työskentelemään taloon kausiluonteisesti. Kesällä oli usein kesävieraita, sukulaisia tai ystäviä, jotka lomailivat tai osallistuivat talon töihin.

Taidemaalari Pekka Halonen oli äitinsä puolelta sukua Riuttalan väelle. Hän vieraili 1900-luvun vaihteessa tilalla maalaamassa. Riuttalassa ovat syntyneet Halosen maalaukset Ateria (1899), Erämaa (1899) ja Viulunsoittaja (1900). Halosen lisäksi Riuttalassa vieraili ja työskenteli muitakin taiteilijoita.

Asuinrakennus sijoitettiin Savossa mielellään mäen etelään antavalle rinteelle. Mäellä olevien peltöjen uskottiin säästyvän hallalta. Savolainen piha oli joka sivulta rakennusten ympäröimä, neliömäinen. Asuinrakennuksen eli pihakartanon lisäksi Riuttalan pihapiirissä oli toinenkin asuinrakennus, ”pihanpää”. Vastapäätä oli karjakartano, pitkä rakennus, joka sisälsi navetan, heinäladon, lampolan, tallin ja sikalan.

Työkalu- ja ajopelivajat sekä liiteri olivat omana rakennuksenaan. Maatalouskoneiden lisääntyessä tarvittiin konehalli. Siellä oli mm. sirkkeli, pärehöylä ja lokomobiili (höyrykone), jota tarvittiin käyttämään puimakonetta. Aittoja oli

↗ Riuttalan toimintaa elävänä museona edesautetaan tuomalla pihapiiriin kotteläimiä kuten lampaita, kanoja ja kaneja.

← Sauna lämpisi kiireisimpien töiden kuten heinänteon, perunanistutuksen tai -noston, rukiinleikkuun ja riihenpuinnin aikaan useita kertoja viikossa. Kylpijöitä oli kymmenittäin: oman väen lisäksi talkoolaisia ja palkollisia. Vastoja tehtiin paljon talven varalle.

eri tarkoituksiin: ruoka-aitta, vaateaitta, nukkuma-aittoja ja kaiken kukkuraksi ruumisaittakin talon vainajille. Oli tuulimylly, kaivo, sauna, riihi, paja, pyykkikota ja nuottakota.

Kaikkiaan Riuttalan pihapiirissä on nykyisin 21 rakennusta. Niissä on säilynyt paljon alkuperäistä kalustusta, tarvekaluja, astioita ja tekstiilejä. Tuvan uuni on valtava, siihen mahtuisi paistumaan yli 20 isoa leipää.

Puita, pensaita, kukkia

Talon pihan ja ympäristön kaunistaminen oli naisväen hommaa. Uusi emäntä toi taloon tullessaan usein mukanaan puun taimen ja istutti sen uuteen

kotiinsa. Tätä perua on pihan suuri syreeni, joka saattaa olla 1800-luvulta. Pihapiirissä on myös koi-voja, tuomia, pihlajia ja koiranheisiä. Koristepensaista mainittakoon syreenien lisäksi juhannusruusut ja punaiset ruusut. Tuparakennuksen seinämällä kiipeilivät elämänlangat.

Kukkapenkeissä – joita suojeltiin katiskaverkoilla kanoilta – kasvoi perennoja, kuten malvaa, esikoita, akileijaa, ukonhattua, ruskoliljaa, harjaneilikkaa, unikkoo, kesäpikkusydäntä, syysleimua ja lehtosinilatvaa. Kesäkukkia laitettiin, miten satuttiin saamaan siemeniä: orvokkeja, krassia ja ”ringellummaa” eli kehäkukkaa. Porstuakammarin ikkunan alla on vanha mustajuuripehko. Navetan seinustalla kasvatettiin tupakkaa, kessua, jota

Ruis oli yleisin leipävilja Savossa. Riuttalassa kasvatettu ruis on mahdollisesti vanhaa maatiiskantaa, kaskiruista. Rukiin viljely kuuluu edelleen ohjelmaan vuosittain, ja se huipentuu rukiinleikkuun Suomen mestaruuskilpailuihin elokuun puolivälissä.

arvostettiin etenkin sota- ja pula-aikoina. Sisällä ikkunalaudoilla, etenkin salissa, oli ruukkukukkina palsamia, paavalinkukkia ja gloksinioita.

Hyötykasveista mainittakoon omenapuut sekä herukka- ja karviaispensaat. Vanhoista omenapuista – niiden sanottiin olleen ”Krimin omenien” jälkeläisiä – on jäljellä enää kaksi. Viime vuosina on joukkoon ilmaantunut myös kirsikkapuu. Kasvimaata tuotti keittiön tarpeisiin juurikkaita, vihanneksia ja yrtejä. Piha oli luonnonnurmea: siinä kasvoi pihatatarta, piharatamoita, kylänurmikkaa, poimulehtiä ja saunioita.

Rukiinleikkuukilpailut ja muita tapahtumia

Kesäaikaan Riuttala toimii elävänä ja toiminnallisena museona. Koko sen toiminnan ajan osa töistä on hoidettu talkoovoimin, ja näin tehdään edelleen. Innokkaita paikallisia talkoolaisia on löytynyt. Monille Riuttalan hoitaminen on aivan sydämen asia. Peltoja viljelee nyt vuokratilajelijä. Museoalueen sisäänkäynnin luona hoidetaan kasvimaata, joka pyrkii jäljittelemään entisajan keittiökasvitarhaa: viljellään porkkanaa, sipulia, lanttua, raparperia, hernettä ja lipstikkaa. Museota elävöittämissä on kesäisin ollut lampaita, hevonen, kanoja ja kaneja, joita pyritään saamaan myös tulevana kesänä.

Tapahtumia järjestetään läpi kesän. Ne ovat musiikki- tai muita esityksiä sisältäviä ohjelmallisia tilaisuuksia tai entisajan maatalouteen liittyviä tapahtumia. Sellainen on vuotuinen rukiinleikkuun Suomen mestaruuskilpailut, jossa on miesten ja

naisten sarjat. Alun perin sirpilläleikkuu oli miesten työtä. Naiset sitoivat lyhteet ja kokosivat ne kuhilaiksi. Arvostelussa kiinnitetään huomiota työn nopeuteen ja tekniikkaan sekä myös lopputuloksen tyylikkyyteen. Rukiinleikkuukilpailu on jäänyt pitämättä vain kerran, kun rukiin oraat tuhoutuivat huonojen säiden takia. Silloin pidettiin ohranleikkuukilpailu. Rukiita leikataan tulevanakin kesänä elokuun puolivälissä.

Loppukesällä oli tapana pitää elojuhlat, jossa tarjottiin uutispuuroa. Tuulimyllyn ollessa käytössä rukiit jauhettiin sillä. Riuttalan mylly oli sellaista tyyppiä, että sitä voitiin kääntää pitkällä puutanggolla tuulen suunnan mukaisesti. Nykyinen mylly ei ole toimintakunnossa. Elojuhlia ei järjestetä säännöllisesti.

Kesän kohokohta on Riuttala-päivä 12.7., jolloin talossa on paljon ohjelmaa. Maatiainen-yhdistyksen myöntämä kunniakirja vuoden perinnemaisemasta luovutetaan säätiölle klo 12 alkavassa Kotiseutujuhlassa. Kaikki paikalliset ja kauempaakin tulevat maatiaiset ovat tervetulleita tähän upeaan tilaisuuteen!

YHTEYDET:

RIUTTALAN TALONPOIKAISMUSEO
RIUTTALANTIE 719
72100 KARTTULA
PUH. 050 5954 183
WWW.RIUTTALA.FI